

УДК 37.032

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi62.734>

Кузьменко В. В.*,
orcid.org/0000-0002-5424-8234

Біла Л. В.*,
orcid.org/0000-0002-2838-6203

Рідкоус О. В.*,
orcid.org/0009-0007-1716-0085

АНТИКРИЗОВЕ МИСЛЕННЯ ПЕДАГОГА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: РОЛЬ МЕТАПІЗНАННЯ

У статті розглядається проблема формування антикризового мислення педагога в умовах невизначеності сучасного освітнього середовища. Обґрунтовується значення метапізнання як ключового механізму усвідомленого регулювання мисленневих процесів, що сприяє ефективному ухваленню рішень, адаптації до змін та подоланню професійних проблем. Акцентовано увагу на тому, що в умовах інформаційного перевантаження, швидких соціальних трансформацій і кризових ситуацій педагог має володіти здатністю аналізувати власні когнітивні стратегії, оцінювати достовірність інформації, прогнозувати наслідки рішень та коригувати власну діяльність.

Визначено основні складові антикризового мислення педагога, зокрема рефлексивність, критичність, гнучкість і стратегічність мислення. Показано, що розвиток метапізнавальних навичок сприяє підвищенню професійної стійкості педагога, формуванню здатності до самоосвіти та ефективного управління освітнім процесом в умовах нестабільності. Окреслено перспективи використання метапізнавальних підходів у професійному розвитку педагогів.

У статті розглядається роль метапізнання як ключового механізму саморегуляції мислення та навчальної діяльності в умовах невизначеності сучасного інформаційного середовища. Проаналізовано сутність метапізнавальних процесів, їх значення для формування критичного мислення, здатності до ухвалення рішень і адаптації в умовах інформаційного перевантаження та швидких соціальних змін. Обґрунтовано, що розвиток метапізнавальних навичок сприяє підвищенню ефективності навчання, усвідомленню власних когнітивних стратегій та формуванню здатності до самостійного регулювання пізнавальної діяльності.

Окреслено основні педагогічні підходи до формування метапізнання в освітньому процесі, зокрема через рефлексію, проблемне навчання, міждисциплінарні зв'язки та розвиток навичок самооцінювання. Доведено, що метапізнання є важливим ресурсом особистісної стійкості та інтелектуальної гнучкості особистості в умовах невизначеності та динамічності сучасного світу.

Ключові слова: антикризове мислення, метапізнання, педагогічна діяльність, професійна стійкість педагога, невизначеність, рефлексія, критичне мислення, саморегуляція, професійний розвиток педагога, освітнє середовище.

Постановлення проблеми. Сучасна система освіти функціонує в умовах постійної соціальної, економічної та психологічної невизначеності, що істотно ускладнює професійну діяльність педагога. Зростання кількості кризових ситуацій у закладах освіти актуалізує потребу формування антикризового мислення педагогічних працівників. Особливої значущості набуває здатність педагога оперативно та адекватно реагувати на непередбачувані зміни освітнього середовища. В умовах стресу та емоційного напруження традиційні моделі педагогічного мислення виявляються недостатньо

*© Кузьменко В. В.

*© Біла Л. В.

*© Рідкоус О. В.

ефективними. Це зумовлює потребу звернення до метакогнітивних ресурсів особистості педагога.

Метапізнання як здатність усвідомлювати, аналізувати та регулювати власні когнітивні процеси є важливим чинником професійної саморегуляції. Саме метапізнання дозволяє педагогу здійснювати рефлексивне оцінювання кризової ситуації та власних реакцій на неї. У контексті антикризового сприйняття метамислення забезпечує гнучкість мисленнєвих стратегій і зниження впливу деструктивних емоцій [6].

Водночас проблема взаємозв'язку антикризового мислення педагога та метамислення залишається недостатньо дослідженою у психолого-педагогічній науці. Більшість наукових праць зосереджуються на зовнішніх умовах криз, залишаючи поза увагою внутрішні когнітивні механізми їх подолання. Це створює наукову прогалину в розумінні ресурсів професійної стійкості педагога. Вивчення ролі метапізнання в структурі антикризового мислення сприятиме поглибленню теоретичних уявлень про професійну діяльність педагога в умовах невизначеності. Формування метапізнавальних умінь може стати важливим напрямком профілактики професійного вигорання. Отже, дослідження ролі метапізнання в антикризовому мисленні педагога є актуальним й своєчасним у контексті сучасних освітніх викликів.

Аналіз досліджень. Проблема мислення педагога в складних і кризових умовах відображена у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Теоретичні засади професійного мислення педагога розкрито у працях І. Зязюна, С. Максименка, Н. Кузьміної, О. Савченко та ін. Питання професійної рефлексії та саморегуляції педагогічної діяльності досліджували О. Бондарчук, Л. Карамушка, Т. Яценко та ін.

Антикризовий аспект професійної діяльності особистості представлено в наукових доробках В. Панка, М. Варія, О. Чебикіна та ін. Значний внесок у дослідження стресостійкості та психологічної готовності педагога до діяльності в умовах невизначеності зробили Л. Мітіна та С. Сисоєва. Окремі аспекти антикризового мислення в управлінській та освітній діяльності розглядаються у працях українських дослідників із проблем освітнього менеджменту.

Водночас поняття метапізнання та метакогніції ґрунтовно досліджувалося у працях зарубіжних учених. Засновником теорії метакогніції вважається Д. Флейвелл, який визначив метамислення як усвідомлення та контроль власних пізнавальних процесів. Подальший розвиток метакогнітивного підходу здійснила А. Браун, зосереджуючись на регулятивних функціях мислення. Роль метамислення у навчальній і професійній діяльності розглядалася у працях Б. Циммермана. Дослідження когнітивної гнучкості та мислення в умовах невизначеності представлені в роботах Г. Саймона та Д. Канемана. Питання ухвалення рішень у складних ситуаціях аналізував Г. Гігеренцер. У зарубіжній педагогічній психології метапізнання розглядається як ключовий ресурс професійної ефективності вчителя. Також інтеграція ідей антикризового мислення та метапізнання педагога залишається фрагментарною. Це зумовлює потребу подальших досліджень, спрямованих на цілісний аналіз ролі метамислення в антикризовій педагогічній діяльності [1].

Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників засвідчує значний інтерес до проблем професійного мислення педагога, метакогніції та діяльності в умовах невизначеності. Водночас питання ролі метамислення саме в структурі антикризового мислення педагога залишається недостатньо систематизованим. Фрагментарність наявних досліджень зумовлює потребу цілісного теоретичного осмислення цього феномену. У зв'язку з цим актуалізується потреба інтеграції метакогнітивного та антикризового підходів у дослідженні професійної діяльності педагога.

Мета статті – теоретичний аналіз ролі метамислення в антикризовому мисленні педагога в умовах невизначеності та обґрунтування його значення для ефективної професійної діяльності.

Викладення основного матеріалу. У психолого-педагогічній літературі антикризове мислення трактується як здатність педагога ефективно реагувати на складні, нестабільні освітні ситуації через аналізування, оцінювання та ухвалення обґрунтованих рішень, спрямованих на подолання кризових проявів [2; 7]. Це мислення включає комбінацію когнітивних, емоційних і поведінкових компонентів, що дозволяють освітньому працівнику адаптуватися до нових вимог і непередбачуваних змін у навчальному середовищі. За даними сучасних досліджень, антикризове мислення педагога тісно пов'язане з психологічною гнучкістю та здатністю до стратегічного планування в умовах невизначеності. В українському професійному дискурсі антикризове мислення досі формується як окремий когнітивно-психологічний феномен, що потребує подальшого розвитку в теоретичних і практичних роботах [3; 8].

У загальному освітньому контексті поняття антикризового мислення споріднене з термінами «антикризове управління» і «креативне вирішення проблем», що акцентують увагу на адаптивних стратегічних реакціях педагога.

Деякі науковці підкреслюють, що антикризове мислення має системний характер і включає як когнітивне оцінювання ситуації, так і готовність до самоаналізу і зміни власної професійної практики. У психолого-педагогічних дослідженнях наголошується, що розвиток антикризового мислення пов'язаний із професійною компетентністю педагога і є одним із ключових чинників ефективної діяльності в умовах постійних змін і випробувань [3].

Важливими до розгляду в нашому дослідженні є особливості кризових ситуацій у професійній діяльності педагога, що характеризуються високим рівнем стресу та емоційного навантаження, що виникає внаслідок постійної напруженості професійної роботи, комунікативного перевантаження і високих вимог до результатів діяльності. Виходимо з того, що кризові ситуації – це комплекс явищ, який включає емоційні, когнітивні, соціальні та особистісні аспекти, і саме їхнє розуміння дає змогу глибше аналізувати антикризове та метамислення педагога.

Антикризове мислення педагога зазвичай розглядають як багатовимірний феномен, що включає когнітивний, емоційно-регулятивний і поведінковий компоненти. Розглянемо їх у таблиці 1.

Таблиця 1

Компоненти антикризового мислення педагога та приклади дій і стратегій

Компонент	Основна функція	Приклади дій	Стратегії
1	2	3	4
Когнітивний відповідає за розуміння проблеми та логічне планування дій.	Аналізування ситуацій, оцінювання ризиків, прогнозування наслідків.	Аналізування причин кризи в навчальному процесі; пошук альтернативних рішень; прогнозування результатів рішень; формування плану дій у складних ситуаціях.	Використання логічних схем і моделей прийняття рішень; рефлексія власних рішень після їх реалізації; розвиток критичного мислення через обговорення кейсів.
Емоційно-регулятивний дозволяє зберігати спокій та ефективно контролювати емоції під час кризи.	Контролювання емоцій, підтримка психоемоційного стану, зниження стресу.	Усвідомлення власних емоцій; зниження тривоги через дихальні техніки чи міні-паузи; підтримка позитивного настрою учнів та колег; саморегуляція в конфліктних ситуаціях.	Ведення щоденника емоцій; практика релаксації та mindfulness розвиток емпатії через слухання учнів та колег; менторська підтримка та супервізія.

Продовження табл. 1

1	2	3	4
Поведінковий забезпечує практичну реалізацію рішень, гнучкість і мобілізацію ресурсів.	Реалізація рішень, мобілізація ресурсів, адаптація дій.	Упровадження змін у плані уроку; гнучке коригування діяльності за потреби; організація групової роботи учнів; підтримка комунікації з колегами та батьками.	Використання адаптивних методик навчання; моніторинг і оцінка ефективності дій планування альтернативних сценаріїв; розвиток командної взаємодії та співпраці.

Джерела: [1; 5; 8].

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується високою динамічністю соціальних, економічних і технологічних процесів. Інформаційні потоки постійно зростають, а доступ до знань стає майже необмеженим. Водночас така ситуація супроводжується зростанням рівня невизначеності, що виявляється у швидких змінах умов життя, потребі оперативного ухвалення рішень та адаптації до нових обставин.

Особливо актуальною ця проблема стала в умовах глобальних соціальних трансформацій, цифровізації освіти та інформаційного перевантаження. Тож традиційні підходи до навчання, що ґрунтуються переважно на засвоєнні інформації, виявляються недостатніми. Значно важливішими стають уміння аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, усвідомлювати власні когнітивні процеси та ефективно керувати ними.

Саме тому особливого значення набуває розвитку метапізнання – здатність людини усвідомлювати, контролювати та регулювати власні процеси мислення. Метапізнання дозволяє людині не лише отримувати нові знання, але й ефективно організовувати власну пізнавальну діяльність, що є надзвичайно важливим у ситуаціях невизначеності [6].

Проблема метапізнання активно досліджується у психології та педагогіці впродовж останніх десятиліть. Уперше поняття метапізнання було введено американським психологом Дж. Флавеллом, який визначав його як знання людини про власні когнітивні процеси та здатність контролювати їх.

Подальші дослідження цієї проблеми пов’язані з працями А. Браун, Д. Перкінса, Б. Ціммермана, які розглядали метапізнання як основу саморегульованого навчання. Науковці підкреслювали, що розвиток метапізнавальних стратегій дозволяє учням більш ефективно планувати навчальну діяльність, контролювати процес розв’язання завдань та оцінювати результати власної роботи.

У сучасних педагогічних дослідженнях метапізнання розглядається як важливий компонент формування ключових компетентностей, зокрема критичного мислення, інформаційної грамотності та здатності до навчання впродовж життя. Значну увагу приділяють також ролі рефлексії як інструменту розвитку метапізнавальних навичок.

Метапізнання розглядається як здатність людини усвідомлювати власні процеси мислення та керувати ними. Воно включає знання про те, як людина навчається, як вона обробляє інформацію та які стратегії використовує для розв’язання завдань.

У науковій літературі виділяють два основні компоненти метапізнання:

- *метапізнавальні знання*, що охоплюють знання про власні когнітивні можливості; про стратегії навчання; про умови ефективного використання цих стратегій;
- *метапізнавальна регуляція*, яка включає планування діяльності; моніторинг процесу мислення; оцінювання результатів діяльності.

Ці компоненти забезпечують здатність людини контролювати власну пізнавальну діяльність і за потреби змінювати її стратегії [6].

Розглянемо метапізнання як ресурс адаптації в умовах невизначеності. У сучасному світі людина постійно стикається з ситуаціями, у яких відсутні готові алгоритми дій. Такі моменти вимагають здатності швидко аналізувати нову інформацію, визначати пріоритети та ухвалювати обґрунтовані рішення.

Метапізнання відіграє ключову роль у цих процесах, оскільки дозволяє людині усвідомлювати власні когнітивні обмеження; оцінювати достовірність інформації; змінювати стратегії мислення залежно від ситуації; уникати когнітивних помилок і стереотипів.

Завдяки цьому метапізнання сприяє формуванню когнітивної гнучкості – здатності адаптувати мислення до нових умов і знаходити ефективні рішення в складних ситуаціях.

Метапізнання тісно пов'язане з розвитком критичного мислення. Усвідомлення власних процесів мислення дозволяє людині аналізувати власні судження, перевіряти аргументи та оцінювати достовірність інформації. У сучасному інформаційному просторі, де значна частина інформації може бути суперечливою або недостовірною, розвиток метапізнавальних навичок допомагає уникати поверхневих висновків та формувати обґрунтовані судження [4].

Також метапізнання сприяє розвитку навичок рефлексії, що дозволяє людині аналізувати власний досвід, визначати помилки та вдосконалювати стратегії навчання.

Формування метапізнавальних навичок потребує створення відповідних педагогічних умов у навчальному процесі. Серед найбільш ефективних підходів можна виокремити такі.

1. Використання рефлексивних практик – рефлексія допомагає учням аналізувати власні дії, визначати труднощі та знаходити шляхи їх подолання.

2. Проблемноорієнтоване навчання – навчальні ситуації, що передбачають розв'язання складних проблем, стимулюють розвиток метапізнавального контролю та активізують процеси мислення.

3. Використання метакогнітивних запитань: «Що я вже знаю про цю проблему?»; «Яку стратегію краще використати?»; «Чи правильно я розумію завдання?». Вони сприяють усвідомленню процесу мислення.

4. Самооцінювання навчальної діяльності – дозволяє учням аналізувати результати власної роботи, визначати сильні та слабкі сторони та планувати подальший розвиток.

5. Міждисциплінарний підхід – поєднання знань із різних галузей сприяє розвитку системного мислення та здатності бачити проблему з різних позицій [5].

Проаналізуємо роль метапізнання в умовах цифрового освітнього середовища. Цифровізація освіти відкриває нові можливості для розвитку метапізнавальних навичок. Онлайн-курси, інтерактивні платформи та цифрові освітні ресурси дозволяють організувати навчання таким чином, щоб учні могли самостійно планувати темп роботи, аналізувати власні результати та коригувати навчальні стратегії.

Разом із тим цифрове середовище створює і певні проблеми. Надмірна кількість інформації може призводити до поверхневого сприйняття знань і фрагментарного мислення. У цьому контексті метапізнання є важливим механізмом, що допомагає структурувати інформаційні потоки та формувати усвідомлену пізнавальну діяльність.

Відтак мета пізнання – це «мислення про мислення», тобто усвідомлення та розуміння людиною власних мисленневих процесів, а також здатність контролювати, регулювати, оцінювати їх та адаптувати до нових умов.

Після теоретичного аналізу сутності метапізнання та його значення для діяльності педагога в умовах невизначеності важливо перейти до практичної конкретизації зазначених положень. Адже в ситуаціях нестабільності, інформаційного перевантаження та швидких змін освітнього середовища саме метапізнавальні механізми допомагають педагогу усвідомлювати власні когнітивні процеси, контролювати спосіб мислення, коригувати стратегії прийняття рішень і зберігати професійну ефективність.

У цьому контексті метапізнання є не лише як теоретичною категорією, а й практичним інструментом регуляції мислення та професійної поведінки педагога в кризових або невизначених ситуаціях. Саме тому доцільно систематизувати ключові прояви такої регуляції через конкретні компоненти антикризового мислення та відповідні метамисленнєві стратегії.

Із метою узагальнення та наочного представлення цих взаємозв'язків далі подано таблицю 2, в якій відображено, як метапізнавальні процеси (усвідомлення, моніторинг і регуляція мислення) реалізуються в різних компонентах антикризового мислення та сприяють ефективній професійній діяльності педагога в умовах невизначеності.

Таблиця 2

**Практичні імплікації та метамисленнєві стратегії
для компонентів антикризового мислення педагога**

Компонент антикризового мислення	Практичні дії	Метамисленнєві стратегії	Очікуваний результат
Когнітивний: через метамислення педагог рефлексивно оцінює власні рішення, що підвищує обґрунтованість дій у кризі	Аналізування кризової ситуації; визначення причин проблем; пошук альтернативних рішень; планування та прогнозування наслідків.	Рефлексія над власним процесом мислення; усвідомлення логіки ухвалених рішень; використання структурованих схем і моделей.	Раціональне ухвалення рішень; висока ефективність вирішення проблем; зменшення ризику помилок.
Емоційно-регулятивний: метамислення допомагає контролювати емоції, розуміти причини тривоги та зберігати психологічну стабільність.	Усвідомлення власних емоцій і реакцій; зниження тривоги через релаксацію, дихальні техніки; підтримка позитивного настрою учнів і колег; самоконтроль у конфліктних ситуаціях.	Рефлексивне спостереження за емоційними станами; усвідомлення причин власного стресу; практика емпатії та активного слухання.	Збереження емоційної стабільності; профілактика вигорання; підвищення взаєморозуміння в колективі.
Поведінковий: завдяки метамисленню педагог оцінює ефективність власних дій і коригує поведінкові стратегії у реальному часі.	Упровадження змін у навчальний процес; адаптування уроків до нових умов; мобілізування ресурсів для вирішення проблем; організація командної роботи учнів та колег.	Планування дій на основі аналізу минулого досвіду; ведення щоденника рефлексій дій; самооцінка ефективності поведінкових стратегій.	Реалізування ефективних рішень; гнучка адаптація до кризових умов; посилення професійної стійкості та компетентності.

Джерела: [2; 4; 6].

Виходячи з вищесказаного, ми пропонуємо до розгляду такі практичні імплікації та перспективи розвитку антикризового мислення педагога з урахуванням метамислення:

1. *Формування метамисленнєвих умінь як основа антикризового мислення.* Розвиток метамислення дозволяє педагогу усвідомлювати власні когнітивні процеси, контролювати хід мислення та аналізувати прийняті рішення. Це сприяє гнучкій адаптації в кризових ситуаціях, підвищує ефективність оцінки альтернативних стратегій і зменшує ризик помилкових дій.

2. *Професійна підготовка і підвищення кваліфікації.* Практична імплікація полягає у включенні тренінгів та курсів із розвитку метамислення та антикризових стратегій до програм підготовки та перепідготовки педагогів. Наприклад, вправи з аналізу кейсів, рольові ігри, симуляції кризових ситуацій допомагають відпрацьовувати когнітивну, емоційну та поведінкову складові антикризового мислення.

3. *Розвиток емоційної та стресостійкої компетентності.* Використання метамисленнєвих стратегій у практичній діяльності сприяє розвитку емоційної регуляції педагога. Це включає вміння рефлексувати власні реакції на стрес, управляти тривогою та підтримувати психоемоційний стан учнів і колег.

4. *Моделювання та аналіз професійних ситуацій.* Метамислення дозволяє педагогам рефлексивно оцінювати власну діяльність, робити висновки про ефективність дій у кризових обставинах і адаптувати подальші стратегії. Це може бути реалізовано через ведення щоденника рефлексій, групові обговорення та супервізію.

5. *Використання цифрових і педагогічних технологій.* Перспективним напрямком є інтеграція технологій, які допомагають аналізувати ситуації, моделювати кризові сценарії та тренувати когнітивні і метакогнітивні навички. Це може включати віртуальні симуляції, онлайн-кейси та інтерактивні платформи для професійного розвитку.

6. *Профілактика професійного вигорання та підвищення стійкості педагога.* Розвиток антикризового мислення з використанням метамислення дозволяє педагогу передбачати власні емоційні реакції, своєчасно мобілізувати ресурси та підтримувати баланс між професійними вимогами і особистими можливостями.

7. *Інтеграція в освітню політику та шкільну культуру.* На рівні закладу освіти практичні імплікації включають створення систем підтримки, обміну досвідом і розвитку колективної рефлексії, що підвищує загальний рівень антикризової компетентності педагогів.

8. *Подальші наукові дослідження.* Перспективи розвитку досліджень включають вивчення взаємозв'язку між метамисленням та антикризовим мисленням, розроблення ефективних методик підготовки педагогів та оцінювання результативності впроваджених стратегій у реальному освітньому середовищі.

Отже, практичні імплікації стосуються освітніх програм, індивідуальної роботи з педагогами та розвитку колективних стратегій шкіл, а перспективи досліджень відкривають шлях до системного підходу до формування професійної стійкості та гнучкості педагогів.

Висновки. Отже, антикризове мислення педагога є комплексним когнітивно-регулятивним утворенням, яке забезпечує здатність ефективно діяти в умовах невизначеності та нестабільності, а метамислення є ключовим механізмом усвідомлення, контролювання та корегування мисленнєвих стратегій педагога в кризових ситуаціях. Метамисленнєві процеси відіграють важливу роль у забезпеченні гнучкості, критичності та адаптивності педагогічних рішень. Представлені практичні імплікації демонструють можливості цілеспрямованого розвитку антикризового мислення в професійній підготовці та підвищенні кваліфікації педагогів та метамисленнєві стратегії сприяють підвищенню усвідомленості педагогів щодо власних когнітивних обмежень і ресурсів. Узагальнення результатів дозволяє розглядати метамислення як стратегічний ресурс професійної діяльності в кризовому освітньому середовищі.

Перспективи подальших досліджень убачаються в емпіричному вивченні рівнів сформованості антикризового мислення педагогів, розробленні та апробуванні програм розвитку метамислення, а також у дослідженні впливу інституційних та культурних чинників на ефективність антикризових мисленнєвих стратегій.

Список використаних джерел:

1. Волянюк Н. Ю. Психологія професійного розвитку та саморегуляції фахівця. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 312 с.

2. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами освіти в умовах соціальних змін. Київ: Наукова думка, 2014. 368 с.
3. Критичне мислення: які є техніки для розвитку аналітичних навичок? URL: <https://teachme.expert/blog/article/kritichne-mislennia-iaki-ie-tekhniki-dlia-rozvitku-analitichnikh-navichok>
4. Ліпчевська І. Управління навчально-пізнавальною діяльністю молодших школярів під час читання цифрових текстів: психолого-педагогічний аспект. URL: <https://chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746454/1/Text.pdf>
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління в кризових умовах. Київ: Либідь, 2015. 424 с.
6. Ріпа І. Метапізнання – мислення про мислення. URL: <https://pg-group.online/metapiznannya/>
7. Саннікова О. П. Психологія професійної стійкості особистості. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 384 с.
8. Фалько Н. М. Психологічні основи прийняття рішень у складних та кризових ситуаціях. Київ: Академвидав, 2017. 256 с.

References:

1. Volianiuk, N. Yu. (2016). *Psykhologhiia profesiinoho rozvytku ta samorehuliatcii fakhivtsia* [Psychology of professional development and self-regulation of a specialist]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Karamushka, L. M. (2014). *Psykhologhiia upravlinnia zakladamy osvity v umovakh sotsialnykh zmin* [Psychology of educational institution management in conditions of social change]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Krytychne myslennia: yaki ye tekhniky dlia rozvytku analitychnykh navychok [Critical thinking: what techniques exist for developing analytical skills]. (2024). Retrieved from <https://teachme.expert/blog/article/kritichne-mislennia-iaki-ie-tekhniki-dlia-rozvitku-analitichnikh-navichok> [in Ukrainian].
4. Lipchevska, I. *Upravlinnia navchalno-piznavalnoiu diialnistiu molodshykh shkolariv pid chas chytannia tsyfrovyykh tekstiv: psykhologo-pedahohichnyi aspekt* [Management of primary school students' learning and cognitive activity during reading of digital texts: psychological and pedagogical Aspect]. Retrieved from <https://chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746454/1/Text.pdf> [in Ukrainian].
5. Orban-Lembryk, L. E. (2015). *Psykhologhiia upravlinnia v kryzovykh umovakh* [Psychology of management in crisis conditions]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Ripa, I. (2024). *Metapiznannia – myslennia pro myslennia* [Metacognition – thinking about thinking]. Retrieved from <https://pg-group.online/metapiznannya/> [in Ukrainian].
7. Sannikova, O. P. (2018). *Psykhologhiia profesiinoyi stiikosti osobystosti* [Psychology of personal professional resilience]. Odesa [in Ukrainian].
8. Falko, N. M. (2017). *Psykhologichni osnovy pryiniattia rishen u skladnykh ta kryzovykh sytuatsiiakh* [Psychological foundations of decision-making in complex and crisis situations]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

Kuzmenko V. V.,
 orcid.org/0000-0002-5424-8234

Bila L. V.,
 orcid.org/0000-0002-2838-6203

Ridkous O. V.,
 orcid.org/0009-0007-1716-0085

**ANTI-CRISIS THINKING OF A TEACHER IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY:
 THE ROLE OF METACOGNITION**

The article examines the development of teachers' anti-crisis thinking in conditions of uncertainty within the contemporary educational environment. It substantiates the significance of metacognition as a key mechanism for the conscious regulation of cognitive processes, enabling effective decision-making, adaptation to change, and the successful management of professional challenges.

Particular attention is paid to the increasing demands placed on teachers in contexts of information overload, rapid social transformation, and crisis situations. Under such conditions, educators must be capable of analysing their own cognitive strategies, critically evaluating information, forecasting the consequences of decisions, and flexibly adjusting their professional activities.

The study identifies the core components of teachers' anti-crisis thinking, including reflexivity, critical thinking, cognitive flexibility, and strategic thinking. It demonstrates that the development of metacognitive skills strengthens teachers' professional resilience, enhances their capacity for continuous self-education, and supports effective educational management in unstable environments.

The article further explores metacognition as a central mechanism for self-regulation in both thinking and learning activities under uncertainty in the modern information society. It analyses the essence of metacognitive processes and their role in fostering critical thinking, improving decision-making, and supporting adaptation in rapidly changing social contexts.

Key pedagogical approaches to developing metacognition are outlined, including reflective practices, problem-based learning, interdisciplinary integration, and self-assessment strategies. It is proven that metacognition serves as an essential resource for personal resilience, intellectual adaptability, and professional effectiveness in the dynamic conditions of the modern world.

The article concludes that the systematic development of metacognitive competencies is a crucial factor in strengthening teachers' anti-crisis thinking and ensuring their successful professional functioning in uncertain educational contexts.

Key words: anti-crisis thinking, metacognition, pedagogical activity, teacher resilience, uncertainty, reflection, critical thinking, self-regulation, professional development, educational environment.

Дата надходження статті: 11.02.2026 р.

Прийнято до публікації: 27.02.2026 р.

Опубліковано: 28.05.2026 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Лодатко Є. О.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi62.735>

Слюсаренко Н. В.*,

orcid.org/0000-0002-9215-5936

НАУКОВА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАУКИ ТА ОСВІТИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

У статті розглянуто потенціал наукової дипломатії як засобу просування національної політики у сфері науки та освіти на міжнародній арені.

Звернуто увагу, що термін «наукова дипломатія» нещодавно увійшов до категорійно-поняттєвого апарату вчених усього світу як частина публічної дипломатії. Водночас учені почали обґрунтовувати неабиякі можливості наукової дипломатії, зокрема щодо зміцнення позицій будь-якої країни в міжнародному освітньому просторі.

Здійснено аналіз наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних учених щодо наукової дипломатії та підсумовано, що майже всі вони датовані ХХІ століттям й охоплюють різні аспекти проблеми – її виникнення, трактування базових термінів, обґрунтування неабияких можливостей у спільному вирішенні вченими глобальних світових проблем тощо.

Акцентовано, що нині українські вчені, а надто молоде покоління науковців, більш ретельно опановують основи наукової дипломатії, а окремі виші України запровадили системне опанування здобувачами освіти широкого кола проблемних питань, які пов'язані з науковою дипломатією.

Наведено приклад Херсонського державного університету, де для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти від 2021 року введено освітній компонент «Сучасні освітні технології та наукова дипломатія», під час опанування якого аспіранти вивчають тему

*© Слюсаренко Н. В.